

HZ. MUHAMMED'E SAYGISIZLIK GİRİŞİMLERİ KARŞISINDA SON OSMANLI YÖNETİMİ

Halide ARSLAN*

Özet

Hiz. Muhammed'e duyulan saygı ve sevginin tezahürlerinden biri olarak, Osmanlı yönetimi yurtiçi ve yurtdışında ona yapılan saygısızlıklar karşısında gerekli tepkiyi göstermiş, çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Makalemizde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde memleket sınırları içinde ve dışında Hiz. Peygambere yapılan saygısızlıklara karşı alınan tedbirlerden bazılarını, bu güne kadar kullanılmamış olan Osmanlı arşiv belgelerinin ışığında ortaya koymaya çalışacağız. Bu çerçevede Peygamberimize yapılan hakaretler, onun konu alındığı tiyatro ve piyes, onunla ilgili kitapların basımında Osmanlı yönetiminin gösterdiği titizlik, ona yapılan saygısızlık ve bu hususlar karşısında uyguladığı hükümler örnekleriyle ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı'da Peygamber'e Hakaretin Cezası, Peygambere sebbetme, Peygambere küfür, Peygambere saygısızlık.

Abstract

The Last Eras of Ottoman Government against the Disrespectful Attempts to Prophet Muhammad

One of the important reasons for Ottoman Empire's ruling 600 years would be that Muslim population has infinite faith of God and His messenger. As a sign of this regard and love the Ottoman rule has reacted against disregards committed to Prophet Muhammad in the country and abroad. In this study, we would try to analyze some policies provided against disregard to Prophet Muhammad in the country and abroad during the last eras of Ottoman Empire under the light of unused Ottoman documents. These disregards were aspersions to Prophet Muhammad or book edition or theater play or humiliating actions. This paper studies Ottoman authorities' accuracy for reactions and judgments with the examples against this disrespect in the country and abroad.

Key words: Penalty for Aspersion to Prophet Muhammad in the Ottoman, Blasphemy to Prophet Muhammad, Disrespect to Prophet Mohammed.

1. Giriş

Her toplum ve dönemde kutsallık atfedilen şahıslar, olaylar olmuştur ve günümüzde de olmaktadır. Kutsal, beraberinde kutsala ilgi, sevgi ve bağlılıkla birlikte saygısızlığı da getirmektedir. Asırlardır süregelen bu saygı-saygısızlık

* Dr., Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi

birlikteliği bugün de farklı görünümüyle devam etmektedir.

Son zamanlarda dinler arası diyalog çerçevesinde çeşitli çalışmalar yapılmakta, bu durum kültürler ve dinler arası olumlu bilgilendirilmelerin yanı sıra karşılıklı husumetlere de yol açmaktadır. Biz, bu çalışmamızda Müslümanların en kutsal değerlerinden birisi olan Hz. Peygamber'e saygısızlık ve hakaret içeren tavırlar karşısında son dönem Osmanlı yönetiminin sergilediği tutumu değerlendirmek istiyoruz. Batı'da yapılan İslâm ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu başlangıçtan beri önyargılarla hazırlanmaktadır. Nitekim Montgomery Watt'ın, dünyada gelmiş geçmiş büyük şahsiyetler arasında hiç kimsenin Hz. Muhammed kadar kötülenmediğini belirtmesi¹ bu açıdan dikkat çekicidir.

Geçmişten günümüze dünyada meydana gelen pek çok durum/olay, İslâmiyet ve Hz. Muhammed hakkında yanlış yargıların ortaya konulmasına sebep oluşturulmuştur. Haçlı seferleri bunun hem bir tezahürü, hem de sonucu olarak değerlendirilmek durumundadır. Daha sonra Rönesans döneminde de bu yanlış algılama ve anlamlandırmalar devam etmiştir. Devir devir bunlar farklı görünümüyle ortaya çıkmış, zamanımızda ise özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra bazı çevrelerce bilinçli bir karalama kampanyası başlatılmış olup halen de devam etmektedir.²

İslâm tarihinde hem zaman hem mekân açısından önemli bir yere sahip olan Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca, bu tür saygısızlık girişimlerine yönetim düzeyindeki tepkiler İslâm hukuk kuralları çerçevesinde olmuştur. Çalışmamızda bu tepkiler, zaman olarak Osmanlı son döneminde, mekân olarak da Osmanlı coğrafyasının içinde ve dışında meydana gelen pratikler arşiv belgelerine yansıdığı ölçüde değerlendirilecektir.

2. Osmanlılarda Hz. Peygamber İmajı

Bilindiği gibi Hz. Muhammed'i sevmek ve ona itaat etmek gerektiği Kur'ân-ı Kerîm'de beyan edilmiştir. Kur'ân'ın pek çok yerinde Allah'a itaatten bahsedilirken Peygamber'e itaat de emredilmiş, ikisi adeta birbirinden ayrılmaz bir bütün gibi ele alınmıştır.

“Allah'a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya

1 Montgomery Watt, *Muhammad at Madîna*, Clarendon Press, Oxford 1956, s. 324.

2 Hilal Gürgün, “Muhammed, Batı Dünyası”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, İstanbul 2005, c. 30, ss. 476-478.

çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır.”³

İslâm'a hizmet etmekle gurur duyan bir hanedan tarafından kurulan ve esas kitle olarak Müslüman bir tebeaya dayanan Osmanlı Devleti sultanları, Yavuz Selim'den sonra bütün İslâm dünyasının halifesi statüsünü kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Hıristiyan Batı karşısında İslâm dünyasını hatta “Ehl-i Rafz” a karşı Sünnî İslâm'ı başka bir deyişle “doğru İslâm inancı” nı savunma ve himaye görevini yüklenmiş olması ve ideolojisinde - en azından resmî söyleminde - kendine İslâm'ın gazâ ve cihad ideolojisini misyon edinmesi itibariyle bir İslâm Devleti idi.⁴ Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in koruyuculuk görevlerini de önemli misyonlarından biri olarak kabul etmişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bu misyonun tezahürleri Hz. Peygamber'e her kesimden en üst düzeyde sevgi, saygı ve hürmetin gösterilmesi ile birlikte yurtiçinde ve yurtdışında yapılan saygısızlıklar karşısında da gerekli tepkilerin gösterilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.⁵

3 Mâide, 5/33. Ayrıca Bkz. Ali İmran, 3/31-32; Tevbe, 9/24; Ahzab, 33/46; Nisa, 4/ 65; Ahzab, 33/6, 53, 57; Hucurat, 49/2-5; Nur, 24/63; Konunun genel bir değerlendirmesi olarak bkz. Muhiittin Akgül, *Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İstanbul 2002, ss. 269-276; Mevlüt Güngör, “Kur'ân'da Peygamber'e Sevgi ve Saygı”, *Diyanet İlmî Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)-Özel Sayı-*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, ss. 469-480; Selim Özarlan, “Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar”, *KADER: Kalam Araştırmaları Dergisi*, Rize 2007, c. 5, sayı: 2, ss. 63-84.

4 Ahmet Yaşar Ocak, “Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bugüne Kalan Miras: İslâm (Problematik Bir Yaklaşım Denemesi)”, *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.*, Ankara 1999, c. 7, s. 553.

5 Osmanlı'da Peygamber sevgisiyle ilgili konulara çok sayıda çalışmada yer verilmiştir. Ancak burada konu diğer yönüyle ele alındığı için bunlara değinilmemiştir. Konu ile ilgili örnek çalışmalar için bk. Resul Kesenceli, “Yavuz Sultan Selim'in Hazreti Peygamber Sevgisi”, *Somuncu Baba*, Malatya, Haziran 2006, sayı: 68, ss. 61-63; Murat Akgündüz, “Osmanlı Padişahlarında Peygamber Sevgisi”, *H. Peygamber ve İnsan Sevgisi*, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri (21-22 Nisan 2007), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Şanlıurfa 2008, ss. 407-414; Ömer Savran, Halef Nas, “Türk Şiirinde Peygamber Sevgisinin Yansımaları”, *H. Peygamber ve İnsan Sevgisi*, ss. 373-395; Mefail Hızlı, “Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi”, *Diyanet İlmî Dergi: Peygamberimiz Hz. Muhammed-Özel Sayı-*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 520; Bekir Oğuzbaşaran, *Tanzimat'tan Günümüze Türk Şiirinde Hz. Muhammed Teması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1991; Hüseyin Algül, *Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi*, Risale Yayınları, İstanbul 2008.

3. Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlığın ve Hakaretin Hükümü

Hz. Peygamber'e karşı sergilenen olumsuz tavırları saygısızlık ve küfür şeklinde ayırmak meselenin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Hz. Peygamber'e yönelik saygısızlığın küfür veya hakaret boyutunu belirten *sebb-i Nebî/şetm-i Nebî* ifadeleri terim olarak *sebbe* ve *şeteme* fiillerinden türetilmiş olup Arapça sözlüklerde de birbiriyle açıklanmışlardır.⁶ Türkçe sözlüklerde ise *sövmek* kelimesi, *onur kırıcı çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek*, *ağır rahatsız edici*, *haysiyete dokunucu söz söylemek* ve *küfretmek* anlamlarında ifade edilmiştir.⁷

İslâm hukukunda bu saygısızlığın pratik boyutları *küfür/sebb* gibi kelimelerle ifadesini bulmuştur. Elbette küfrün dereceleri ve boyutları çeşitlilik göstermektedir. Biz burada Peygamber'e saygısızlık bağlamında ona küfretmenin İslâm hukukundaki teori ve pratiğini aktarmaya çalışacağız.

Hz. Muhammed'e yapılan saygısız davranışlara gelince, Hz. Peygamber'e kendi döneminden itibaren zaman zaman bazı olumsuz tutum ve davranışlar sergilendiği tespit edilmektedir. Hz. Peygamber, sahabeden sadır olan böylesi menfi söz ve fiillerden bir kısmını açıklayarak onları ihtar edip düzeltilmiş, diğer bir kısmını da mazur görerek her hangi bir müdahalede bulunmamıştır. Bu tür eylemler hakaret veya küfür mesabesinde değil de hafif saygısızlık sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Ancak kötü bir niyet taşımasa da Hz. Peygamber'e karşı saygı sınırlarını aşan tavırlar da sergilenebilmiştir. Sahabenin bu tür tutum ve davranışlarını başta Kur'an-ı Kerim eleştirmiştir. Bedir Savaşı öncesi sahabenin müşrik ordusuyla karşılaşmamak için Hz. Peygamberle tartışmaları, Uhud'da sahabeden bazılarının birbirleriyle tartışıp Hz. Peygamber'in emrine muhalefet etmeleri Kur'anî uyarılara muhatap olmuştur.⁸ Yine Hz. Peygamber döneminde Gayrimüslim, münafık ve müşrikler tarafından sergilenen saygısızlıklara karşı içinde bulunulan döneme göre başlangıçta hoşgörülle karşılık

6 Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "Sebbe ve Şeteme", *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1375/1956, c.1, ss. 455-456; Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986, s. 323.

7 Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, c. .2, s. 1333; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yayınları, Ankara 1990, s. 1009.

8 Aşır Örenç, *Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Dmeirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2007, ss. 10, 12-72.

verirken daha sonraları kesin ve net olumsuz tavrını ortaya koymuştur.⁹

Bu konuda verilen hükümleri anlayabilmek için Peygamber'e yapılan saygısızlık ve hakareti çok yönlü anlamlandırmak gerekmektedir. Çünkü bir peygambere hakaret aynı zamanda onu elçi olarak seçip gönderene; onun örnek olduğuna inanan topluma hakaret ve saygısızlık anlamına da gelmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber'e saygısızlık İslâm hukukunda haram olarak kabul edilmiş ve kesinlikle yasaklanmıştır.¹⁰ Kur'ân'da peygamberlere yönelik saygısızlıklar arasında Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e yapılan haksızlık, saygısızlıklar sıralanmış ve bunları yapanların elîm karşılıklar görecekları net biçimde ortaya konmuştur.¹¹ Bu çerçevede Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e yapılan saygısızlıkları asla hoş görmediğini özellikle beyan etmiş, böylelerinin dünya ve ahirette lanetlenmişlerden olduklarını vurgulamıştır.¹²

Peygamber'e saygısız davranışlar sergileyen ve hakaret eden insanlara verilecek cezayı tartışan İslâm âlimlerinin çoğu, ona hakaret edenlerin küfre gireceği, söven ve şanına yakışmayacak şekilde alaya alanların öldürüleceğini ileri sürmüşlerdir.¹³ Bunu da çok sayıda ayetin yanı sıra, Hz. Peygamber'e saygısızlığın Allah'a saygısızlık olacağı, ona yapılan ezanın kendisine yapılmış olacağına vurgulandığı Ahzab suresi 57. ayetindeki "*Şüphesiz ki, Allah'a ve Resulu'ne eziyet verenlere Allah dünyada ve ahirette lânet etmiştir. Onlara çok küçük düşürücü bir azap da hazırlamıştır*" ifadelerine ve Hulefâ-i Râşidin dönemindeki uygulamalara dayandırmışlardır.¹⁴ Ebû Hanife ve tâbileriyle, İmam Şafii, İmam Ahmed b. Hanbel ve İmam Mâlik gibi İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre, Hz. Peygamber'e sövme *elfâz-ı küfürdendir*, söven kimse dinden çıkar ve öldürülmesi gerekir. Diğer peygamberlere söven de dinden çıkar ve öldürü-

9 Örenç, *age*, ss. 73-126.

10 Özarslan, *agm*, s. 72.

11 Al-i İmran, 3/21; Ahzab, 33/69; Konu ile ilgili değerlendirmeler için bk. Ebu'l-Fadl İyaz b. Musa b. İyaz el-Yahsubî (Kadı İyaz), *eş-Şifa bi-Tarifi Hukuki'l-Mustafa*, tahk.: Hüseyin Abdülhamid Nil, Dersaadet/İstanbul, ts, c. 2, s. 220, 241, Bekir Topaloğlu, "Peygambere Saygısızlığın Dini Hükmü", *Diyanet Dergisi*, Ankara 1989, c. 25, sayı: 4, ss. 70-72; Özarslan, *agm*, ss. 63-84.

12 Ahzab, 33/21, 53, 57; Râd, 13/32; Hicr, 15/11-12; Mâide, 5/33.

13 Kadı İyaz, *age*, c. 2, s. 217; Ahmed bin Muhammed el-Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye- İlahi Rahmet Hz. Muhammed*, çev.: Şair Abdülbaki, sad.: İ. Turgut Ulusoy, Hisar Yayınları, İstanbul 1984, c. 1, s. 513.

14 Hulefâ-i Râşidin döneminde Peygambere küfredenlere uygulanan cezalarla ilgili detaylı bilgi için bk. Özarslan, *agm*, ss. 73-75.

lür.¹⁵

Peygamberimiz döneminde saygısızlıktan ziyade küfür/sövme karşısında meydana gelen bazı uygulamalar nedeniyle İslâm bilginleri Peygamber'e küfredenin ister Müslüman ister Gayrimüslim olsun öldürüleceği hükmünü vermişlerdir. Bununla birlikte Peygamber'e sövenin dövülmesi, hapsedilmesi gerektiğini ileri süren İslâm âlimleri de olmuştur.¹⁶

Ebussuud Efendi (1491-1574) konuyla ilgili verdiği fetvada içki içip, Allah'a ve Peygamber Efendimize küfreden şahsın katli gerekir, eşi de istediği Müslüman kişiyle evlenebilir yönünde beyanda bulunmuştur.¹⁷

Sonuçta uygulamalara baktığımızda Hz. Peygamber'e küfreden, hakaret eden, saygısızlık yapan kişilere verilen cezalar, içinde bulunulan zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterebilmiştir.¹⁸ Diğer peygamberlere söven ve hakaret eden de Peygamber Efendimize küfredenle aynı konumda görülmüştür.¹⁹ Hz. Peygamberin eşlerine, ev halkına (ehl-i beyt), arkadaşlarına saygısızlık yapan, hakaret edenlerin de Allah tarafından lanetlendiği hükmüne varılmıştır.²⁰ Bununla birlikte bu teorik çerçevenin pratiğe aktarımında zaman zaman değişiklikler olabildiği tespit edilmiştir.

4. Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlık Karşısında Osmanlı Tepkisi

Bilindiği gibi İslâm'ın başlangıcından beri Hz. Peygambere ve sevdiklerine hakaretimiz söz ve saygısız davranışlar sergilenmiştir. Mesela Hz. Muhammed'in yalancı ve büyücü olduğu ileri sürülmüş, Peygamberliğine ve ahlakına iftiralar edilmiştir. Her çağ ve coğrafyada meydana gelen bu tür saygısızlıklarla Osmanlı döneminde de karşılaşmıştır. Osmanlı'da Hz. Peygambere duyulan sevgi ve saygı ile orantılı olarak ona yapılan saygısızlıklar da, memleketin sınırları dâhilinde veya haricinde olsun cezalandırılmıştır. Bugün bile Batı'da Hz.

15 İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-Meslûl*, neşr.: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1960, s. 512, 565; Ahmet Saim Kılavuz, *İman-Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1982, ss. 132-133.

16 Kadı İyaz, *age*, c. 2, s. 221, 227-228.

17 Pehlül Düzenli, *İstanbul Müftülük Kütüphanesinde Bulunan Meşihat Fetvâları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, ss. 181-182, (Veli bin Yusuf, *Fetavâ-yı Ebussuûd*, varak A.86/b'den naklen).

18 Özarlan, *agm*, ss. 76-78.

19 Bakara, 2/136, 285; Nisâ, 4/150-151; Konu ile ilgili bk. Kadı İyaz, *age*, c. 2, s. 290.

20 Kadı İyaz, *age*, c. 2, s. 294.

Muhammed'in dünyayı fethetmek için dini kullandığı ve İslâm'ın bir kılıç dini olduğu kanaati yaygındır.²¹

5. Osmanlı Topraklarında Meydana Gelen Olaylar Karşısında

Yukarıda hukukî hükmünü ifade etmeye çalıştığımız böylesi durumlarda Osmanlı yönetimi üzerine düşeni zaman ve zeminin şartlarına göre yerine getirmiştir. Kadılar, Allah, Hz. Muhammed ve sahabe hariç, küfredenleri, ya değnek cezasına çarptırılmışlar, ya da para karşılığını ödemeye mahkûm etmişlerdir. Verilen cezanın derecesinde küfredilen kişi kadar küfredenin de halk nazarındaki itibarı, konumu ve küfürlerin içeriği önem taşımıştır. Osmanlı tarihinde 1500'lü yıllara ait belgelerde Peygamber'e küfreden kişilerin yerinde hapsedildiği, merkezden gelen hükümlerle bu kişilere *siyaset uygulanması*²² (katl cezası) gerektiği ifade edilmektedir.²³ 5 Cemaziyelâhir sene 1000/19 Mart 1592 tarihini

21 Hz. Muhammed'e karşı Batı'da yapılan saygısızlıklar için bk. Karen Armstrong, *Muhammad (A Biography of the Prophet)*, Harper San Fransisco, New York 1993, ss. 21-44. Yazar konuyla ilgili psikolojik değerlendirmelerde de bulunmuştur; Müslümanların Hz. Peygamber'e yapılan saygısızlıklara karşı verdikleri tepkilerin Batılılar tarafından 'İslâm'ın hoşgörüsüzlüğü' olarak yorumlanmasının doğru olmadığı, Batılıların da kutsallarına yapılan saygısızlık ve hakaretler karşısında benzer tepkileri sergilediklerini ifade etmektedir, bk. *age*, s. 21.

22 İslâm Devleti idarecilerine, devlete zararlı oldukları hükmüne vardıkları kimseleri öldürebilmeleri yolunda bir hak tanınmıştır. 'Siyaseten katl' denilen bu hakkın kullanılabilmesi için şeyhülİslâmdan bir fetva alma âdeti uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde de siyaseten katl yetkisi tamamen padişaha ve bazı istisnalarla onun vekili olan vezir-i a'zama aittir. Diğer devlet adamları bu nedenle takdir haklarını kullanarak 'siyaset emri' veremezler. Bu konuda onlara padişah veya vezir-i a'zam tarafından yetki verilmiş olmalıdır. Geniş bilgi için bk. Ahmet Mumcu, *Siyaseten Katl*, Ankara 1963; Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1996; H. Yunus Apaydın, "Siyâset-i Şer'iyeye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 37, ss. 299-304.

Hanefilerin çoğunluğu; Sahabe'ye sövmeyi, onlarla alay etmeyi, onları küçümsemeyi helâl görüp bu fiilleri bir kimse isleyecek olursa kâfir, helâl görmeden isleyecek olursa fâsik olacağını, söylemiştir; ancak bazı Hanefî fakihleri, aynı sözler Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer için söylenirse, söyleyenin dinden çıkacağını ifade etmişlerdir. Hanefilerden bir grup âlim ise, Sahabe büyüklerine sövenin siyaseten öldürülmesini câiz görür. İmam Mâlik, Hz. Peygamber'e sövenin öldürülmesi, Ashâba sövenin ise te'dib amacıyla cezalandırılması gerektiği kanaatinde. Ahmed b. Hanbel'e göre ise, Sahabe'den birine söven kimse şiddetli bir şekilde dövülür. Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Fıkh'l-Ekber*, Mısır 1323, c. 2, ss. 410-411; İbn Teymiyye, *age*, s. 561.

23 Çorum Beği Gülâbî Bey ve Osmancık Kadısına gönderilen 25 Rebiu'l-âhir, sene: 976 /17 Ekim 1568 tarihli hüküm: "Hâliyâ Südde-i Sa'âdetüm'e mektûb ü sûret-i sicil gönderüp; "Haydar nâm sipâhî için sebb-i Nebî itdüğü husûs için emr-i şerîf vârid olup teftîş olundukda mezbûr Haydar'dan elfâz-ı küfr sâdir olup sebb-i Nebî itdüğü mukarrer-ü muhakkak olup meclis-i

taşıyan bir belgede Hz. Peygamber'e küfredenlere *siyaset emri* verilmektedir.²⁴ Bu tür emirlerin verilmesinde, dönemin içinde bulunduğu siyasî durumun etkisinin olduğunu savunanlar da olmuştur. Örneğin böylesi hakaretlere verilen ölüm cezaları, Şîîlerle veya Kızılbaşlarla ya da Safevîlerle Sünnîlerin mücadelesi olarak anlaşılabilmektedir.²⁵

1500'lü yıllarda, İmparatorluk topraklarının tümünde Allah, Hz. Muhammed ve sahabeye sövmenin cezası, söven kişi ister Müslüman ister gayrimüslim olsun ölümdü.²⁶ Nitekim İspir'de bir zimmî, Hz. Muhammed'e sövmüş ve aynı cezayla *siyasetle* cezalandırılmıştır.²⁷ Aynı dönemde Diyarbakır'daki sebb-i Nebî olayında şer'î hüküm olan katl cezasının işlenmesi öngörülürken,²⁸ Cezire'de meydana gelen benzer olayda durumun iyice tahkik edilmesi istenmektedir.²⁹ Başka bir örnek Muharrem 1045/Haziran 1635'te Kıbrıs adası Beylerbeyi Cafer Paşa'nın mütesellimi Ali Ağa Kukla Kadısı Halil'i, Hz. Muhammed'e 'cariye oğlu' dediği, son peygamber olmadığını iddia ettiği ve Kur'an-ı Kerîm ile Mi'racı inkâr ettiğini, alenen söylediği için mahkemeye vermiştir. Bu olayın Baf (Kıbrıs'da bir liman kenti) Kadısı Mehmed Efendi'nin huzurunda geçtiğini ifade etmiştir. Mehmed Efendi'den aldığı 1635 tarihli hucceci mahkemeye ibraz etmiştir. Kukla Kadısı Halil mahkemede sorgulanmış ve neticede Halil bu lafları söylediğini itiraf etmiştir. Bu durumda Ada Müftüsü Abdurrahim Efendi'den fetva istenmiş, müftü, Hz. Peygamber hakkında böyle laflar söyleyen kişilerin ertelenmeksizin (*bilâ-te'hir*) katlonulmasına dair fetva vermiştir. Mahkemede bu fetva

şer'i şerifde sicil olunup ve kendüsi Çorum Kalası'nda habsolunduğın" bildürdüğünüz ecilden kâdî-askerlerüm Pâye-i Serîrüm'e arzimeğîn mezbûr Haydar'a siyâset emridüp buyurdum ki: Göresiz; kazıyye arzulunduğı gibi ise mezbûra **siyâset idüp** emrüm yerine varduğın yazup arzuleyesiz." Bk. (Mühimme Defteri: Belge No: 2263'den naklen), Ahmet Hezarfen, Cemal Şener, *Osmanlı Arşivinde Mühimme ve İrade Defterlerinde Aleviler-Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002, s. 89, 211, 217.

24 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Mühimme Defteri*, c. 69, s. 223/445.

25 M. Nuri Dersimi, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, haz.: Mehmet Bayrak, Özge Yayınları, Ankara 1992; Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002.

26 Selim Özarslan, Gayrimüslimlere özellikle İslâm'ın ilk devirlerini kastederek farklı şekilde uygulamalarda bulunulduğuna dair örneklerin de mevcut olduğunu ifade etmektedir, bk. Özarslan, *agm*, ss. 78-80.

27 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi-12 Numaralı Mühimme Defteri 1*, haz.: Hacı Osman Yılıırım, Vahdetin Atik, Ankara 1996, Hüküm 365, s. 240.

28 *Age*, Hüküm 523, ss. 332-333.

29 *Age*, Hüküm 612, s. 379.

kanıt olarak kullanılmış ve Halil'in *katline* hüküm verilmiştir.³⁰

İncelemeye çalıştığımız Tanzimat ve takip eden dönemde de önceki dönemlerde olduğu gibi Peygamber'e hakaret, küfür ve saygısızlıkla ilgili çeşitli örnekler tespit edilmiştir. Bu örneklerden bazıları Osmanlı'nın imparatorluk sınırları içinde, bazıları dışında meydana gelmiştir.

Osmanlı toprakları dâhilinde meydana gelen olaylardan, örneğin Peygamberimize küfürle ilgili olarak, 1266/1850 yılında Haleb'e bağlı Ayntab'da (günümüzde Gaziantep) meydana gelen olayda, Osman b. Abdullah'ın kayınvalidesi ile arasında geçen bir tartışmada Osman, Peygamberimize *sebb* ve *şetm* etmiş ve buna mahalle sakinleri tarafından da şahitlik edilmiş, İslâm Hukuku'na göre Osman'ın idamına hükm olunmuştur. Ancak hükmün icrası için konu Meclis-i Vâlâ'ya havale olunmuş, bu arada Fetvâhane'ye yapılan müracaatla, şahitlerin durumlarının iyice sorgulanması, *bila özr zorla* şahadet olup olmadığının iyice anlaşılması gerektiği ortaya çıkmış, konu ile ilgili Fetvâhane'den detaylı bilgi verilmesi istenmiştir.³¹ Konuya ilişkin verilen son hüküm belgelerden takip edilememektedir. Ancak cezanın derhal uygulanmayıp, soruşturmanın uzaması bu konuda gösterilen tavrın önceki devirlere göre değişmesi açısından önemlidir.

1267/1851 tarihli Sayda Valisi'ne gönderilen yazıda Yafa ahalisinden Mehmed ve hamamcı Ahmed arasında tartışma yaşandığı ve iki şahidin de ikrarıyla Ahmed'in Hz. Peygamber'e ve ailesine küfr ettiği ifade edilmektedir. Belgenin devamında şahitlerden birinin ifade vermeden önce öldüğü, diğerinin ise Ahmed'in suçunun sabit olduğunu beyan ettiği ve hâkimin de hamamcının idamına hükmettiği belirtilmesine rağmen bu durumda ne yapılacağı Meclis-i Vâlâ'ya sorulduğu belirtilmektedir. Fetvâhane'den gelen bilgiye göre küfürle itham edilen şahsın şahitlerinden birinin ifadesinde ısrar etmesi ve diğerinin de ölmeden önce aynı yönde beyan vermesi ve hamamcının *ta'zirinin ulu'l-emre bağlı olması* dolayısıyla, hamamcı Ahmed'in *hapsinden itibaren bir yıl prangabend edilmesi, pişman olması* durumunda ise *tahliyesinin* uygun olduğu ifade edilmektedir.³² Bu belgede de idam hükmünün hapse çevrilmesi oldukça dikkat çekici-

30 Bk. M. Akif Erdoğan, "Lefkoşa Şer'i Mahkeme Tutanaklarında Şetm (1580-1640)", VII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Bildirileri (18-21 Haziran 1998), Bursa 2006, s. 14, (Kıbrıs Sicillerinden Sicil 4, s. 111'den naklen).

31 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilayât Evrakı 34/58 (12 Rabiülâhîr 1266/25.02.1850).

32 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı 39/61 (14 Rabiülâ-

dir.

Trabzon Valisi'ne gönderilen 1268/1852 tarihli yazıda, Trabzon ahalisinden Derviş isimli şahsın sarhoş halde Hz. Peygamber'e küfrettiği şahitlerin de şehadetiyle ifade edilmektedir. Bu şahsın idamı gerekmele birlikte konunun Meclis-i Vâlâ'ya da danışıldığı beyan edilmektedir. Fetvâhane'ye sorulduğunda, *şahsın sarhoşken* bu sözleri sarf ettiğinin açıklığa kavuşturulması, şahitlerin Derviş'i temize çıkarmak için kendisinin sarhoş olduğunu söyleyebileceklerinden dolayı başka şahitlerle Derviş'in durumu ile ilgili görüşüldüğü ve vakit geçirilmeden *idamının* gerektiği ifade edilmektedir.³³

Bâb-ı Alî Sadaret Evrakı Divan-ı Hümâyün Kalemî'nde kaydedilen 1269/1853 tarihli belgede, değinilen birkaç konudan biri de Musul'da meydana gelen konumuzla ilgili bir olaydır. Musul'da Salih isminde bir şahsın '*haşâ sümme haşâ*' Hz. Peygamber'e küfrettiği, bunun şahitlerin şehadetiyle de sabit olduğu, Şer'-i şerif gereği Salih'in tövbesi makbul olmayacağından *hadden katli* hakkında gerekenin yapılmasının lüzumu vurgulanmaktadır.³⁴

1271/1855 yılı sonlarında Hama'da (Suriye'nin batısında) Meclis-i Şer'î'de kaleme alınan Arapça mazbatada Peygamber ve ailesine küfreden Mahmud b. Hüseyin'in *katl cezası yerine hapis cezası* aldığından bahsedilmektedir. Belgede kadı efendi ve ulema önünde, Hz. Peygamber ve eşlerine küfrettiği ve kötü söz söylediği dört şahit tarafından onaylanan bu kişinin hapis cezası aldığı ifade edilirken bu cezanın müddetinin uzatıldığı beyan edilmektedir.³⁵

Konya Vilayeti'nden Makâm-ı Celil-i Sadarete gönderilen 1284/1867 tarihli belgede, Konya Vilayeti Larende kasabasında *âkil bâliğ* olan Mehmed b. Ali'nin mahalle sakinlerinin önünde Hz. Peygamber'e küfrettiği anlaşılmıştır. Konu Vilayet Meclisi'nde ele alınırken, şahitlerin gencin bu lafızları gayet açık ve sarîh şekilde ifade ettiğini beyan etmeleri üzerine bu hususta gereğinin yapılması istenmekte,³⁶ ancak bu durumda katl hükmü mü uygulandığı yoksa hapis

hir 1267/16.02.1851).

33 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemî Umûm Vilayât Evrakı 55/32 (06 Şaban 1268/26.05.1852); Belgeden bu davanın sonucuna ulaşılammıştır.

34 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Divân (Beylikçi) Kalemî Evrakı 88/38 (15 Receb 1269/24.04.1853).

35 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemî Umûm Vilayât Evrakı 210/31 (17 Muharrem 1272/29.09.1855).

36 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mühimme Kalemî Evrakı 393/35 (14 Receb 1284/11.1.1867); konunun nasıl sonuçlandığı anlaşılamamaktadır.

cezasına mı çarptırıldığı belgede açık olarak belirtilmemektedir.

1890 tarihli Tercüme Odası evrakından Trablusşam ahalisi adına gönderilen Arapça arızanın tercümesinde ise Hz. Muhammed'e sözlü olarak hakaret eden kişiden bahsedilmektedir. Verilen cezanın uygulanması için gerekenin yapılması istenirken, *bu işin bir de ahiret boyutunun bulunduğu* hatırlatılması oldukça dikkat çekicidir. Belgede Trablus'a bağlı Zakarta(?) köyünde Peygamber Efendimiz ile ilgili yakışsız ifadeler sergileyen delikanlıların şer'î muamelelerinin yapılması için Trablusgarb'a havale edilmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Ancak olayın üzerinden birkaç ay geçmesine rağmen delikanlılardan sadece birinin adının ihbar edildiği, onun da hasta olduğu belirtilmektedir. Arızanın sonunda Zakartalı hilebaz olarak meşhur bu gençlerin cezalarının icrasına engel olunmaması gerektiği, yoksa *kıyamet gününde hesaptan müstağnî olunamayacağı* ifade edilmektedir.³⁷

Beyrut'ta 1308/1890-1 yılında meydana gelen bir başka Hz. Peygamber'e küfür olayında ise kişinin cezalandırılmasına hükümetten önce ahaliden şeyh lakaplı birinin -beldenin ileri gelenlerinden olması kuvvetle muhtemel- evinde başladığı anlaşılmaktadır. Beyrut Vilayeti'ne gönderilen Arapça yazıda Nablus ahalisinden Hz. Muhammed'e küfreden Hıristiyan Anid ve Meryem binti Şemara ve Selime binti ... (?) isimli şahısların Şeyh Muhammed Mısırî'nin evinde 11 aydan beri tutuldukları, kendilerine işkence yapılmış olabileceğinden hükümet hapishanesine nakillerini istedikleri ancak isteklerinin yerine getirilmediği ve zaten aynı davadan ailelerinden üç kişinin de hükümet hapishanesinde tutuldukları ifade edilmektedir. *Konunun yerinde tahkikatının yapılar, gerekenin icrası istenmektedir.*³⁸

Daha ileri bir tarih olan 1323/1905 tarihli Dâhiliye Mektubi Kalemî Adliye Nezareti'ne yazılan yazıda Peygamberimize yapılan ve saygısızlığın bir başka boyutu olan yazılı hakareten ve bunun bir de herkese ilan edilmesinden bahsedilmektedir. Galata'da Yüksekaldırım'daki matbaada basılan Fransızca takvimde Peygamberimizin âlem-i ukbâya teşrifi gününün, mübarek geceler beyan edilirken, özel bir kutlama gecesi olarak gösterildiği tespit edilmiş, zaten ruhsatsız olarak basılan bu *takvimin basımının durdurulması* istenmiştir.³⁹ Matbaa

37 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemî Tercüme Odası Evrakı 394/38 (13.06.1890).

38 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektubî Kalemî Evrakı 1753/29 (04 Muharrem 1308/20.08.1890).

39 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektubî Kalemî Evrakı 1048/39 (16 Zilkade 1323/12.01.1906).

sahipleri ya da bu konuya dâhil olan şahıs/şahısların herhangi bir cezayla cezalandırıldığından bahsedilmemekte, yalnızca takvimin basımının durdurulduğu ifade edilmektedir.

1323/1906 tarihli olup Yenice Sancağı'ndan gönderilen belgede ve Kosova Jandarma Kumandanlığı tarafından yazılan yazının ekinde Yenice'de Vasso'nun başından geçen bir olaydan bahsedilmektedir. Buna göre Vasso, çarşıda dolaşırken oralarda oynayan çocuklar tarafından atılan bir taş kafasına isabet etmiş ve yaralanmış, ancak taşı atan çocuk tespit edilememiştir. Yıllar sonra başına taş atan çocuğu öğrenen Vasso tüfeğini almış ve çarşıya koşmuş ama bu arada Allah'a ve Peygamber'ine küfürler etmiştir. Şahitlerin çocuğu teşhis edememesi dolayısıyla çocuk serbest kalmış ancak Vasso'nun *elfazı küfrü* telaffuzu herkes tarafından duyulmuştur. Bu sebeple emsalleri gibi belirlenecek müddetle kal'abend edilmek üzere Midilli'ye götürülmüştür.⁴⁰ Burada emsalleri gibi ifadesinden *elfâz-ı küfür* karşısında son dönem Osmanlı yönetiminin *katl yerine kalabendliği tercih ettiğini* öğrenmekteyiz.

1328/1910 tarihli belgede de Hz. Muhammed'e küfreden bir şahsa yine katl yerine hapis cezası verildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu olay Trabzon Vilayeti'ne bağlı Giresun Sayha'da yaşanmış olup, Makam-ı Sadaret ve Sayha arasındaki telgraflarda, *sebb-i Nebi* meselesi dolayısıyla eşraftan meşhur Mustafa'nın hapisten kaçtığı ve *mecnuniyeti/deliliği* dolayısıyla yakınlardaki ailelere zarar vereceği endişesiyle hükümete sığındığı ifade edilmektedir.⁴¹

Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde ve İslâm hukukunun uygulandığı topraklarda ve son dönemlerde meydana gelen bu olaylardan anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'e küfür veya saygısızlığın idamla cezalandırıldığına dair net veriler tespit edilememiştir. Yani katline hüküm verilenlerin bile sonucu uyguladıklarına dair kesin verilere ulaşılammıştır. Ancak bu durumların cezasız kalmadığı da bir gerçektir. Bu ceza bazen uzun süreli hapis, bazen sürgün olmuştur. Bu uygulamalarda içinde bulunulan dönemin etkisi olduğu muhakkaktır. Batılılaşma çabalarının yaşandığı, Müslim ve Gayrimüslimlere tanınan özgürlüğün uluslararası platformda yazılı olarak kaleme alındığı Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Meşrutiyet'in ilanı bu dönemi her açıdan hareketli

40 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı 117/11659 (22 Zilkade 1323/04.02.1321/17.02.1906).

41 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı 121/39 (09 Şaban 1328/16.08.1910).

yapmıştır. Diğer ulusların Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine her fırsatta karıştığı bir dönemde İslâm hukuk kuralları da belirli ölçüde esnetilebilmiştir. Özellikle Islahat Fermanı'ndan sonra Osmanlı hukuk yapısındaki değişimler yaşamın her alanını etkilemiştir. Tanzimat Dönemindeki belgelerde katl hükümünün sonucunu takip edemeyip aynı dönemde hapisle cezalandırmalarla karşılaşmamızın sebepleri arasında bunlar önemlidir. Daha sonraki dönemlerde de bu hapis cezalarının artık emsallerine uygulanır hale geldiği yine belgelerden anlaşılmaktadır.

6. Osmanlı Toprakları Dışında Meydana Gelen Olaylar Karşısında

Devletin sınırlarının dışında bu ve buna benzer olaylar birebir lisanen Hz. Peygamber'e küfür şeklinde olmayıp, dolaylı yollarla Hz. Muhammed'e hakaret/saygısızlık içeren davranışlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hakaretvâri imalar bazen bir kitabın sayfalarına söz olup dizilirken, bazen de tiyatrodaki bir sahnede sergilenebilmiştir. Bu durumda Osmanlı yönetimi politik olarak sıkıntılı süreçler yaşasa da böylesi icraatlara karşı tepkisini göstermiştir.

Mesela 1888 tarihli bir belgeden -eksik olduğundan sonucu takip edilememekle birlikte- Osmanlı yönetiminin yazılı dış basını çok dikkatle takip ettiğini öğrenebilmekteyiz. Londra Sefareti'nden gönderilen yazının tercümesinde, Londra'da basılan bir mecmuanın Allah'a ve Hz. Muhammed'e hakaret içeren yazılar neşrettiği, bu hususta gerekenin yapılabilmesi için son nüshasının gönderildiği ifade edilmektedir. Konunun nasıl sonuçlandığı anlaşılamamakla birlikte bizzat varlığı ve yazışmalara neden olmuş bulunması Osmanlı yönetiminin hassasiyetini göstermesi bakımından önemlidir.⁴²

Yine aynı yıl, meşhur Fransız yazar Vickonte Henri de Bornier'in (1825-1901) kaleme aldığı "*Muhammed*" adlı 1800 mısralık iftira ve uydurmalarla dolu bir piyesin⁴³ Fransa, İngiltere ve ABD'de oynatılması girişimleri başlamıştır. Bunların karşısında, başta II. Abdülhamid olmak üzere Osmanlı yönetiminin karşı girişimleri ve engelleme faaliyetleri de gecikmemiş, Osmanlı Hariciye Nezareti'nde "*Hz. Muhammed Aleyhisselatü vesselam Hazretlerinin nam-ı kudsiyelerine karşı tertip olunan oyuna dâir*" başlığı ile bu konudaki girişimlerin engellenmesi

42 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemî Tercüme Odası Evrakı 62/139 (03.04.1888).

43 Belgenin aslında bu ifadeler kullanılmıştır.

ni içeren yazışmalar dosyalanmıştır.⁴⁴

1890 tarihini taşıyan farklı kalemlerden çıkan belgelerden anlaşıldığına göre söz konusu tiyatro oyununun Fransa, İngiltere ve Amerika'da sahneye konulması beklenmektedir. Belgelerden, Hz. Peygamber'i tahkir eden piyesten Bâb-ı Âli Hükümeti ve Sultan II. Abdülhamid'in derhal haberdar edildiği ve Osmanlı Hariciye Nezareti ile Paris'teki Osmanlı Elçiliği arasında bir dizi yazışma başladığı anlaşılmaktadır. Yazışmaların başlığı yukarıda da değinildiği gibi, "Hz. Muhammed Aleyhisselatü vesselâm Hazretlerinin nâm-ı kudsiyelerine karşı tertip olunan oyuna dâir" şeklinde ifade edilmiştir. Belgelerde 'facia-i ma'hûde' (bilinen facia/vaat edilen facia) olarak nitelenen piyesin oynatılmaması için her türlü girişimin yapılması istenmektedir. Hz. Peygamber'in tahkir edilmesi karşısında sessiz kalmayan Sultan Abdülhamid'in, Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Kont Montebella aracılığıyla Fransa Hükümeti'ne uyarılarda bulunduğu belirtilmektedir. Paris Büyükelçisi Esad Paşa'nın Fransız Hariciyesi ve Eğitim Bakanlığı'na başvurduğu, Fransa Eğitim Bakanlığı'nun söz konusu tiyatro eserinde (hakâret-nâme) bazı değişiklikler yapılması suretiyle sahneye konulması yönündeki teklifinin de Abdülhamid'den red cevabı aldığı beyan edilmektedir. Sultanın, oyunun sahnelenmesi halinde Osmanlı-Fransız ilişkilerinin son bulacağı ultimatomeni Fransız Büyükelçisi aracılığıyla Fransa Hükümeti'ne bir kez daha bildirmesi üzerine, Fransız Kabine'sinin kararının 'hakâret-nâme'nin Fransa'da hiçbir tiyatrodah sahnelenmemesi' yönünde olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵ Belgelerde, Osmanlı yönetiminin tepkisinin derecesini, tiyatroya verilen 'haka-retnâme' ismi de göstermektedir.

1307/1890 tarihli Yıldız Sarayı evrakından bir başka belgede Paris'de Hz. Peygamber'i konu edinen 'Muhammed' adlı piyesin men'i konusunda büyük gayret sarfeden Fransa Reis-i Cumhuri Karlo'ya, bu fevkalade gayreti dolayısıyla nişan gönderilmesi hususu gündeme geldiği, ancak bu konunun etraflıca düşünülmüş icraata geçileceği belirtilmiştir.⁴⁶ Bu yazıdan üç gün sonra kaleme

44 Ahmet Uçar, "II. Abdülhamid'in Avrupa Sahnelerine Müdahalesi Dünya'ya Konan Ambargo", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, İstanbul Mart 1997, sayı: 36, ss. 34-42, ayrıca bk. Halide Arslan, "II. Abdülhamid Döneminde Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlık Karşısında Gösterilen Tepki ve Alınan Tedbirler", II. Abdülhamid Projesi, Erciyes Üniversitesi Rektörlüğü'nce yayıma hazırlanmış, basım aşamasındadır.

45 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı 12/77 ayrıca konuyla ilgili daha önce yapılan çalışma için bk. Ahmet Uçar, agm, ss. 34-42.

46 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas ve Sadrazam Kamil Paşa Evrakına Ek 86-3/264 (6 Ramazan 1307/25.04.1890).

alındığı anlaşılan Yıldız Saray-ı Hümayunu Başkitabet Dairesi'nden çıkan belgede söz konusu nişanın verilmesinin pek münasip görüldüğü, zaten çeşitli vesilelerle diğer devlet reislerine nişan verildiği de ifade edilmektedir.⁴⁷

1890 tarihli üç farklı belgeden ise, Fransa'da sergilenmesi planlanan ve İslâm Peygamberi ile ilgili sahnelerin yer aldığı, *Hz. Muhammed'in bizzat canlandırılacağı* bir tiyatronun İngiltere'de de sahnelenmesinden bahsedilmektedir. Belgelerden konu ile ilgili Hariciye Nezareti ile Londra Sefareti arasında uzun yazışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Hükûmeti birkaç kere bu oyunun sergilenmemesi gerektiğine dair mektup göndermiş; gelen cevaplardan ilkinde oyunun Hıristiyan halka sergileneceğinden bir mahzuru olmayacağı ifade edilmiştir. Ancak konu üzerinde ısrar edilince, İngiltere'nin sömürgelelerinde, başta Hindistan olmak üzere 70-80 milyon Müslüman yaşadığına ve bu rakamların Osmanlı Müslümanlarının yedi sekiz katını oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Karşılıklı yazışmalardan sonra Abdülhamid'in ultimatunun etkili olduğu görülmektedir. Sonuçta tiyatro müdürüyle de temasa geçilerek, oyunun icra edilmeyeceği ifade edilmiş; bundan sonra da, böyle oyunların sergilenmeden önce kontrol edileceği beyan edilmiştir.⁴⁸

Yine 1890 tarihli olup Londra Sefareti'nden gönderilen bir diğer belgede Hz. Peygamber'i konu edinen, daha önce bahsi geçen tiyatronun Kalküta'da Cemiyet-i Edebiyye-i İslâmiyye tarafından şikâyet edildiği ifade edilmekte, bu tiyatronun sahnelenmesinin men edildiği dile getirilmektedir. Bu eserin sahnelenmemesi sağlanmış ancak kitap halinde neşrini engellemenin imkânsız olduğu eklenmektedir. Belgenin devamında bundan önce Paris'de böyle bir tiyatronun sahnelendiği ve Müslümanlar tarafından protesto edildiği de beyan edilmektedir. Bu sefer de Londra'da sergilenmesi düşünülen bu *piyesin imha edildiği, kitabının da bu eleştirilerden sonra mahvolacağı* ifade edilmektedir.⁴⁹

Aynı konu ile ilgili olarak 24 Teşrin-i evvel 1890 tarihli belge, Liverpool Cemiyet-i İslâmiyye ikinci reisi Hintli Refiiddin Ahmed'e aittir. Mektubun tercümesinde Refiiddin, Londra'da hazırlanan ve Hz. Peygamberin bedenleştire-

47 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sadâret Hususî Ma'rûzât Evrakı 235/11 (9 Ramazan 1307/29.04.1890).

48 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 64/52 (17.07.1890); Hariciye Kalemi Siyasi Kısım Evrakı 216/15 (18.07.1890) ve Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 64/53 (19.07.1890).

49 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Siyasi Kısım Evrakı 216/9 (18 Cemaziyelahir 1390/21.08.1970).

rilerek/bizzat canlandırılarak aktarılacağı piyesin sergilenmesinin yasaklanmasındaki tutumlarından dolayı padişaha teşekkürünü sunmaktadır. Ayrıca İngiltere’de cemiyetin çalışmalarından ve İngilizlerin günbegün Müslüman olmalarından duydukları sevinci dile getirmektedir.⁵⁰ 1306/1889-90 tarihli belgede de Liverpool’da sergilenecek tiyatronun engellenmesi dolayısıyla, İngiltere Cemiyet-i İslâmiyye ikinci reisi tarafından teşekkürü havi mektup gönderildiği yinelenmektedir.⁵¹

Yine aynı yıl meydana gelen ve İngiltere ve Fransa’daki benzerlerinden bahseden, Zaptiye Nezaretî’nden gönderilsen belgede Beyoğlu’nda bir Yunan kumpanyasının sergilendiği tiyatrodan haber verilmektedir. Belgenin devamında bu tiyatroda bazı peygamberlerin ve Hz. Muhammed’in şahsen temsillerinin de sergileneceğinin işitildiği beyan edilmektedir. Sonuçta İngiltere ve Fransa’da bile buna benzer piyeslerin sergilenmemesi için diplomatik krizin meydana gelmesine sebep olabileceğini ortaya koyan Osmanlı yönetiminin, burada da söz konusu tiyatronun icrasına izin vermediği ve ruhsatsız sergilenmesinin men’inin de Zaptiye Nezaretî’ne ait olduğu ifade edilmektedir.⁵²

1322/1904 yılında meydana gelen bir olay, Hz. Muhammed’e yapılabilecek saygısızlığın boyutunu göstermesi açısından önemlidir. İmal edilen çikolatalara İslâm Peygamberini küçük düşürmek için bir hayvan resmi eklenmiştir. Maarif Nezaretî’nden gelen belgede Avrupa’da imal edilen bazı çikolataların ön yüzlerinde timsah resmi olup, ambalaj kâğıtlarında da ‘*timsah peygamber*’ ibaresinin yazılı olduğu, bu çikolataların imalinin engellenmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁵³

İmparatorluk sınırları dışında meydana gelen bu olaylara bakıldığında, Hz. Muhammed’e yapılan hakaret ve saygısızlıklar sınırların dışında gerçekleştiği için direkt İslâm hukuk kurallarından ölüm/katli veya sürgün ve hapis cezaları uygulanamamış; ancak dönemin hükümetleri veya padişahları bu hususa

50 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik Ve Ataşemiliterlik 12/23 (5 Rabiülevvel 1308/18.10.1890); Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik Ve Ataşemiliterlik 12/28 (10 Rabiülevvel 1308/23.10.1890).

51 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas ve Sadrazam Kamil Paşa Evrakı 51/113 (12 Rabiülevvel 1308/25.10.1890).

52 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Nezaretî Mektubî Kalemî Evrakı 116/28 (14 Receb 1307/06.03.1890).

53 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Zaptiye Nezaretî Evrakı 593/132 (22 Teşrin-i Sâni 1322/05.12.1906).

kayıtsız kalmamışlar ve diplomatik yollarla tepkilerini ortaya koymuşlardır. Gerekirse ilişkilerin sonlandırılacağı yönünde ültimatol vermekten kaçınmamışlar, müdahalelerini son noktasına kadar götürmüşlerdir. Osmanlı yönetiminin bu tür davranışları, toprakları dışında yaşayan Müslümanların da takdirini kazanmıştır.

7. Sonuç

İslâm'ın kutsal değerlerine hakaret ve küfür meselesi İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren Kur'ân-ı Kerîm'e, hadisler ve sahâbi davranışlarına dayanılarak cezalandırma sözkonusu olmuştur. Ancak verilen cezalar insan psikolojisine (kırgınlık, akli başında olmama hali) göre, içinde bulunulan dönemlere, olayların meydana geldiği coğrafyaya, cezalandırılacak şahısların etnik/dini yapısına göre zaman zaman değişebilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ele alındığında, Hz. Muhammed'e yapılan hakaret veya saygısızlıklar karşısında ilk dönemlerde genellikle, İslâm'ın ilk devirlerinde de yaygın olarak uygulanan siyaseten katil/ölüm cezası verildiği tespit edilmiş ancak uygulanıp uygulanmadığına dair net verilere ulaşılammıştır. İncelediğimiz belgelerden Osmanlı'nın son dönemlerinde meydana gelen olaylarda ise yönetimin, hem içeride hem de dışarıda İslâm Peygamberine yapılan hakaret ve saygısızlıklar karşısında yine kesin tavrını ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Yani dışta buna cesaret edenlere mani olunması, içtekilerince cezalandırılmaları söz konusu olmuştur. Ancak, daha erken dönemlere ait belgelerde Hz. Muhammed'e yapılan küfürlerin kesin olarak katil cezasıyla cezalandırılması gerektiği beyan edilirken, incelediğimiz Tanzimat ve sonrası döneme ait belgelerde bu durumun biraz daha yumuşatıldığı, bu bağlamda hapis cezası veya çeşitli caydırma cezalarının öngörüldüğü dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber'e yapılan saygısızlık, Osmanlı İmparatorluğu'nun başlarında sebb-i Nebî hükmü çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak devletin son zamanlarının yaşandığı, yenileşme ve Batılılaşma hareketlerinin çeşitli ferman veya yazılı sözleşmelerle belgelendiği özellikle Islahat Fermanı'ndan sonraki dönemde bu husus anlam kaymasına da uğrayarak, "hakaret-i Nebî" olarak anlamlandırılmış, verilen ceza da bu bağlamda değişebilmiştir. Bu durum Hz. Muhammed'e duyulan saygının azaldığı anlamına gelmeyip, konuyla ilgili İslâm hukuku kuralını uygulamada zaman ve zemin dikkate alınarak esnetilebildiği şeklinde değerlendirilmelidir.

Osmanlı toprakları dışında meydana gelen Hz. Muhammed'e hakaret içeren durum ve tavırlar da dönemin yöneticileri tarafından zaman zaman sert

derecelerde tepki bulmuş, engellenmesi için gerekenler yapılmıştır. Osmanlı İslâm'ın temsilcisi olduğu sıfatını böylesi durumlarda çok net olarak sergilemiş, ulti-matom vererek kararlılığını göstermiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

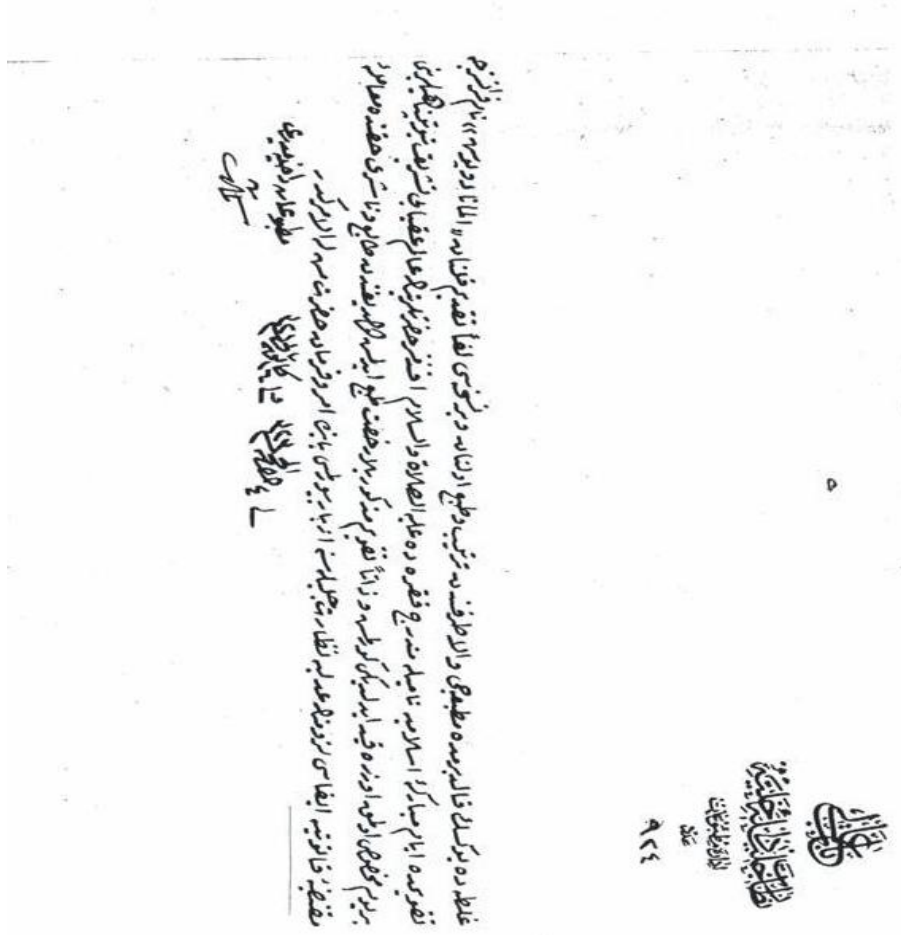
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektubî Kalemi Evrakı 1048/39.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Mektubî Kalemi Evrakı 1753/29.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı 121/39.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Siyasi Kısım Evrakı 216/15.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Siyasi Kısım Evrakı 216/9.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 394/38.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 62/139.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 64/52.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Kalemi Tercüme Odası Evrakı 64/53.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı 116/28.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı 117/11659.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Divân (Beylikçi) Kalemi Evrakı 88/38.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı 39/61.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilayât Evrakı 34/58.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilayât Evrakı 55/32
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mektubî Kalemi Umûm Vilayât Evrakı 210/31.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Mühimme Kalemi Evrakı 393/35.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas ve Sadrazam Kamil Paşa Evrakına Ek 86-3/264.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas ve Sadrazam Kamil Paşa Evrakı 51/113.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik Ve Ataşemiliterlik 12/23.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik Ve Ataşemiliterlik 12/28.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı 12/77.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sadâret Hususî Ma'rûzât Evrakı 235/11.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Zaptiye Nezareti Evrakı 593/132.

Kitap ve Makaleler

- Akgül, Muhittin, *Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İstanbul 2002.
 Akgündüz, Murat, "Osmanlı Padişahlarında Peygamber Sevgisi", *Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri (21-22 Nisan 2007)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Şanlıurfa 2008, ss. 407-414.
 Aksekili, Ahmed Hamdi, *Bir Zındık Uydurması Çaraneq Safsatası Kur'an'a ve Peygamber'e Çirkin İftira*, çev.: Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul 2004.
 Algül, Hüseyin, *Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi*, Risale Yayınları, İstanbul 2008.
 Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu'l-Fıkh-ı Ekber*, Mısır 1323.
 Apaydın, H. Yunus, "Siyâset-i Şer'iyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, c. 37, ss. 299-304.
 Armstrong, Karen, *Muhammad (A Biography of the Prophet)*, Harper San Fransisco, New York 1993.

- Dersimi, M. Nuri, (*Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, haz.: Mehmet Bayrak, Özge Yayınları, Ankara 1992.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber Yayınları, Ankara 1990.
- Düzenli, Pehlül, *İstanbul Müftülük Kütüphanesinde Bulunan Meşihat Fetvâları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- Ebi'l-Fadl İyaz bin Musa bin İyaz el- Yahsubî Kadı İyaz, *eş-Şifa bi Tarifi Hukuki' l-Mustafa*, tahk.: Hüseyin Abdülhamid Nîl, Dersaadet/İstanbul, ts.
- Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed Râğb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986.
- Erdoğan, M. Akif, "Lefkoşa Şer'i Mahkeme Tutanaklarında Şetm (1580-1640)", *VII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Bildirileri (18-21 Haziran 1998)*, Bursa 2006, ss. 139-146.
- Güngör, Mevlüt, "Kur'ân'da Peygamber'e Sevgi ve Saygı", *Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)-Özel Sayı-*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, ss. 469-480;
- Gürçün, Hilal, "Muhammed, Batı Dünyası", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, c.30, 476-478.
- Hamidullah, Muhammed, *Resulullah Muhammed*, çev.: Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992.
- Hezarfen, Ahmet; Şener, Cemal, *Osmanlı Arşivinde Mühimme ve İrade Defterlerinde Aleviler-Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002.
- Hızlı, Mefail, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlılarda Hz. Peygamber Sevgisi", *Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV)-Özel Sayı-*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, ss.519-526.
- İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-Meslûl*, neşr.: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1960.
- Kastalânî, Ebu'l-Ahmed b. Muhammed, *Mevâhibü'l-Ledünniyye- İlahî Rahmet Hz. Muhammed*, çev.: Şair Abdülbaki, sad.: İ. Turgut Ulusoy, Hisar Yayınları, İstanbul 1984.
- Kesenceli, Resul, "Yavuz Sultan Selim'in Hazreti Peygamber (SAS) Sevgisi", *Somuncu Baba*, Malatya Haziran 2006, sayı: 68, ss. 61-63.
- Kılavuz, Ahmet Saim, *İman-Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, İstanbul 1982.
- Komasyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- İbn Manzûr, "Sebbe ve Şeteme", *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1375/1956, c. 1, ss. 455-456.
- Mumcu, Ahmet, *Siyaseten Katl*, Ankara 1963.
- Ocak, A. Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Bugüne Kalan Miras: İslâm (Problematic Bir Yaklaşım Denemesi)", *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, c. 7, ss. 552-563.
- Oğuzbaşaran, Bekir, Tanzimat'tan Günümüze Türk Şiirinde Hz. Muhammed Teması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 1991.
- Örenç, Aşır, *Hz. Peygamber'e Yapılan Saygısızlıklar ve İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Dmeirel Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2007.
- Özarslan, Selim, "Hz. Peygamber'e Yönelik Saygısızlıklar", *Kader Kelam Araştırmaları*, Rize 2007, c. 5, sayı: 2, ss. 63-84.
- Savran, Ömer; Nas, Halef, "Türk Şiirinde Peygamber Sevgisinin Yansımaları", "Osmanlı Padişahlarında Peygamber Sevgisi", *Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi*, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, Şanlıurfa 2007, ss. 373-395.
- Şener, Cemal, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002.
- Topaloğlu, Bekir, "Peygambere Saygısızlığın Dini Hükmü", *Diyanet Dergisi*, Ankara 1989, c. 25, sayı: 4, ss. 70-72.
- Uçar, Ahmet, "II. Ahdülhamit'in Avrupa Sahnelerine Müdahalesi Dünya'ya Konan Ambargo", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, sayı: 36, İstanbul Mart 1997, ss. 34-42.
- Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu, Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 1996.
- Watt, Montgomery, *Muhammad at Madina*, Clarendon Press, Oxford 1956.

EKLER

EK 1: BOA. DH. MKT. 1048/39 (LEF: 2)

قانونی رئیس جمہوریہ نشاندہ وقت بہ استیاز اعظمی صفحہ کی تصویب وقت رھونہ تقبیق موافقہ اولیٰ
دار عرض و تصدیق قضائہ تذکرہ خصوصیت تادیبی نظریاتی بریدہ رسم رئیس شادریک خدمت واقعہ
خبرخواہانہ سندہ طویلہ تطبیق نام زمانہ اولیوب ارہ نہہ براز وقت کج جلت اولیوب سدی کج خدمت
خاصہ بریدہ کج درکار ہونہ نظر ات چالی مذکورک اعظم سندہ باسی و محذور اولیوب اولیوب جلیق بنکار
بالفعل عرض عیبتی امر و زمانہ بریدہ بلع تذکرہ خصوصیت جلیق صفحہ اولیوب رئیس شادریک
او صورت تطبیقہ مادہ محذور بخیر حکومت جمہوریہ باسی وقت اولیوب جلیق کج و موقع اعتباریہ
حکومت مصلحتی و ملیتی و شادریک دول مصلحتی ہجج بریک نشانی ہامی بریدہ جلیق طریقت حضرت
سینا ہدیہ بودو بریدہ نظریاتی انقدر دولہ ششما کوزیک مع مافیہ رئیس شادریک نشانی
مذکورک اھداس نسبت و زمانہ بریدہ حکمر ہونک ایچہ دولک نظر تقدیر جلیق جلیق اسباب
نسبت و اعتنا بریدہ خاکہ ای ہویہ ہانہ عرض مناور اضم (۱۶) صدر اعظم
حاکم

EK 2: BOA. YA. HUS. 235/11 (LEF: 2)

امیرالمؤمنین حائى ربه بیه مالک قطعه حجاز مفتره طراز خلیفه سرفراز شهربار عالیہ عثمانیہ شوکتوف
سلطان عبدالحمید خان حضرتینہ معروفہ محبت مفروضہ مملوکانہ مدر

نام حضرت یغبریه مخوض اولوفه فرانسه وانظره ده موقع اجلیہ وضعی تصور اولناہ برتیارو فاجعه سنک
منع اجلسی مخصوصه ربه بیه عمیدیک حائى مظہی و روی ریح ساکہ جماعات سنیہ اسلامیہ تک کافیہ وجوبہ
ستحقاقیہ ایلد متحرک و مصروفہ بیوای مغوی و محترمی صفت جلیله سنیہ عنایت مخصوصه حضرت شهربار یلری
سزاور بریلہ اولدیفندہ طولای عالم اسلامیک انظره م بر شہہ هیات غامی اولد لیوربول جمعیتہ مسلمی
نامہ اولوفه عمیہ علیای جناب خلافتی ایلیرنہ صورت خاصانہ همیمیم عصر تکرار صورت غایات اولور
فکر کانات علیہ الصلوٰۃ والتیمات انظرک انظره م اولور بدلہ معروضہ عنہم حال و شانلی تصور اولد ضعی
تایهسی اورنہ طرف بیکانہ مدرہ باسہ وکیل ایلد توبہ انظره اھالیسنہ مراجعت اونفسہ و اولیای قلم اندیم
محررات ان معتبر ورقہ حوارث اولد تاین غوتہ سنہ مدرج بوتندر ایلک مکتوبک اتاری اوررنہ
قولیرنی خارت سنیہ لرینہ بالجلب سایہ سنیہ جناب مملوکانہ لرینہ مذکور فاجعه تک اجلسی تکت منحوسیتہ اندیفنی
بشیر و انواع نوازشلہ تریا ایلیرلر کرک بوتبارت عظیمہ و کرک سفروہیت خارت سنیہ لرینہ کوریکوم معملہ
عبدھقوی و ریاست تاینہ سنہ بوتنیوم جمعیتی و عالی العزم ضد مسلمانیہ زیارہ سلیہ مخوبہ ایج جنک حال لایرنہ اولطفد
عبدنری مندر لطف و عاظفت شاھانہ لری ایتیمہ و متوج مغوی مقدسوخہ اولاد محبت و اقتداری برقات رھانزیر
ایلمدر محفوظیت سنیہ شهربار ریاست پرویلیرنی مسلمم اولدجی حال لایرنہ اولدیفنی اورزہ لیوربول کی جمعیتہ اسلامیہ

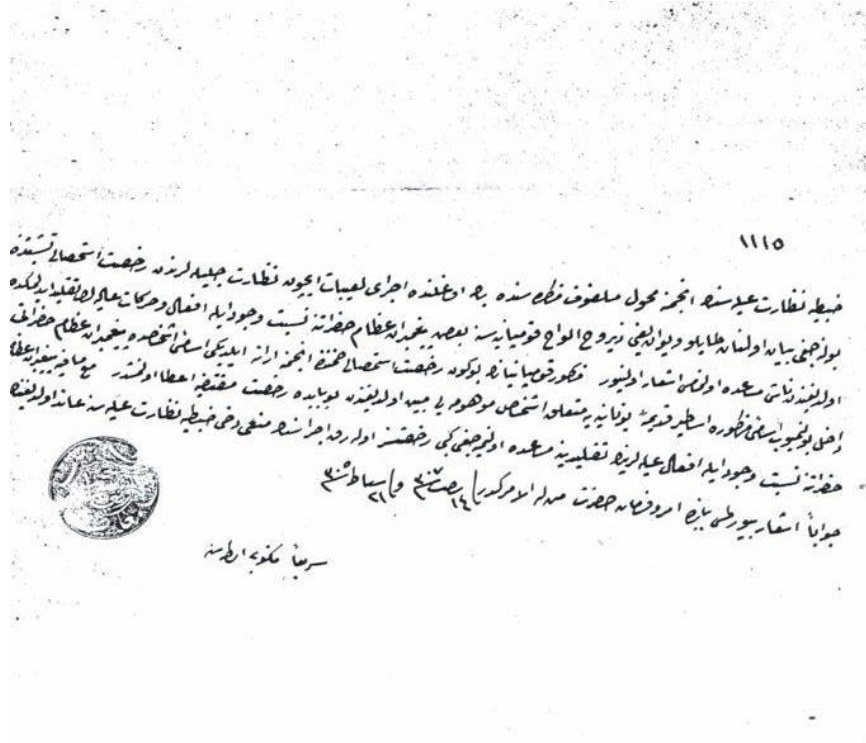
EK 3: BOA. YPRK. EŞA. 12/28 (LEF: 5-A)

قسم اعظم الكافي عن اصل النكاح المذكور ونحوه عبارة اوله بنو شرف اسلام ايد كندلري تشريف ايدكده
دیه صیبه احمدیك یا کفر انکتره د کل سائر اوریا و آمریکا مملکتلریح دئی نشر و تجمیع ساعی بوئمشر
دویماً فیوما حیو غافق اولایه بوملمیه هر جمعه طوبیذینقری مسجد ارای غارزه صکره تزیید عمر شوکت
یا جلاد یار شاهی و تأیید شاه و شهرت دولت علیه خلافتنا هیلری دعوات مفروضه نی با کراه بزلنه
بیحال ایتمک دربر اشور دعوات مفروضه اید تشکرات مفروضه نی بو عریضه احقری ایله قولری دئی
نگر ابریم جناب پرور کار وکیل بول اعظمی اولاد ذات شوکتسات تاجدار لرینه طول عمر و عاقبت احسان
و عنایت بوسوره آمیه

لیور بول جمعیه اسلامی ریئس تایی
عبدمنذر و صدق کار
(رفیع الدین محمد)

لورده ل ۴۴ سربه اول ۱۸۹۰

EK 4: BOA. YPRK. EŞA. 12/28 (LEF: 5-B)

EK 5: BOA. MF. MKT. 116/28